

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi poli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za pol leta 1 gld. 80 kr., za četrt leta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrt leta 1 gld. 15 kr. nov. den.

V Ljubljani v sredo 4. februarja 1863.

Gospodarske stvari.

Bolezni vinske.

(Dalje.)

Vlečljivost (zäher, schwerer Wein). Po vseh bolj severnih deželah jim postajajo bele vina večkrat poleti v premalo hladnih vinohramih vlečljive, da več ne rovtajo, ampak nekoliko se gosto in tiho kakor olje v niti vlečejo: Francozi pravijo, da „predejo“. Vsi učeni vinorejci trdijo, da pomanjkanje alkohola in grenkoza-goltnosti to nanese, da še clo vina iz obranih jagod take postajajo; tudi šampanjar, kakor smo že povedali, večkrat prede. Kakšenkrat se prigodi, da se take vina same in za več let popravijo, največkrat jih pa z ribjim mehurjem, in kakor pravi Šaptal, tudi z jajčnimi beljaki čistijo, in kar dobro pretepajo. Nam se pozdeva, da v bolj gorkih vinskih krajih je tak prikazek neznan; nismo še slišali po vseh teh krajih od tacega vina.

Kanj. Kaj je neki rastlinski spaček kakor plesenj; žlahni esenci, če še toliko sladine v sebi imajo, in stare vina, ki so čisto brez vse žlezosladne, ne delajo kanja; vse druge vsakdanje vina pa po primeri, kakor manj alkohola in več žlezosladne v sebi imajo, in kakor se v bolj gorkem hranijo, postanejo pri pristopku kislogaza toliko bolj kanjaste.

Ker je kanj neka mrenica, ki vino od zgorej zakriva, ne gré nadržega soda, v katerem je kanjasto vino, obgugati; pa tudi, ko se mu kaj vina dolije, ga gré po kaki slami ali cevi, ki v vino seže, priliti, da se kanj po vinu ne pomeša; če bi se pa tudi kaj pomešal, počasi sam na vrh splava ali v drožje pade. Če se tak sod izprazne, ga je treba s kako verigo (ketino) prav dobro in večkrat oprati, da se prisušeni kanj dobro odrgne in odpravi. Kolikor bolj pogostoma boš sode zalival, in bolj zaveševal, tolikanj manj kanjaste vina boš imel. Po bolj severnih krajih nadržte in nastavljenega vina kadé, menda jih pa vendar s kajenjem popolnoma kanja ne obvarujejo; kanj je zlo nedolžna reč.

Poteglej na drénj (stichig werden). Šaptal in baron Barbo pravita, da na Francozkem in na Rajnu včasi celi sodi in sicer bolj belih vin in teranov „na drénj“ potegnejo; ali je pa to jesiho- ali kaka druga kisloba? Tega pa ne razodeneta. Da bi v naših krajih celi sodi na drénj potegnili, tega nismo še slišali; da pa pri hudih vročinah in v gorkih hramih bolje vina v nadržtih sodih, posebno h koncu, kadar je malo več v njih, na drénj potegnejo, to se pa večkrat primeri; toraj se imajo vselej pri hudih vročinah raje manji sodci vina za dom in oštarije nastaviti, kakor veči, in kar dobro zamašeni držati, da kislogas toliko manj in v manji meri do vina pride. Tako, kadar iz soda vino popolniš, da ti ga ostane v njem 10—50 bokalov, nikar ne pij,

kakor praviš „nángo“ iz soda, ampak nángo ali ostanek potoči v primerjeni sodec, da ti na drénj ne potegne. Kislate vina se ne dajo več nikakor pošteno in popolnoma popraviti, toraj raje popred poskrbi, da ti kislate ne postanejo. V bolj severnih krajih ožveplenijo nadržte vina, da kislogas nima prihoda do njih. (Dal. prih.)

Poduk za življenje, pot k premoženju.

Iz „zlatih bukev“ prestavil Juri Pajk.

Ne davnej sem se s svojim konjem ustavil v nekem selu, kjer se je množica ljudi h neki dražbi zberala. Nanesli so pomenki govorico na sedanje slabe čase. Eden od gostov se obrne na nekega starega, po videzu premožnega moža s sivo glavo in ga vpraša: No, oče Abraham, kaj pa vi mislite od sedanjih časov? Ali ne mislite tudi vi, da bojo naši preveliki davki deželo popolnoma zmolzli? Kako bi si mogel človek kaj več dohodkov pridobiti, da bi mogel izhajati?

Tù se starček vzdigne in tako-le odgovori:

Ljubi prijatli! davki so res veliki; marsikter s krvavimi rokami komaj toliko pridobi, da jih plačati more. Al vendar ko bi mi nobenih družih davkov ne imeli, kot te, ki jih gosposki plačujemo, bi jih že še premagali. Al mi imamo še veliko družih, ktere nekteri med nami sila težko zmagajo.

Naša lenoba, na priliko, nam dvakrat več vzame, kot gosposka, naš napuh trikrat, in naša neumnost štirikrat več. Teh davkov nas nikdo rešiti ne more, kot sami, pa vendar še ni vse zgubljeno; še veljá svét: Pomagaj si sam, pa ti Bog pomagal bode.

Čez vlado, ktera bi nas deseti del časa na tlako silila, bi vse upilo; čez lenobo pa, ki večidel vsem med nami veliko več časa vzame, se nihče ne pritoži. Pre-rajtajte čas, ki ga zgubite s postopanjem, pa se bote prepričali, da je beseda moja resnična.

Lenoba človeka bolj strudi kot delo. Ključ, ki se vedno rabi, se vedno sveti. Če življenje ljubite, ne zametujte časa; čas je reč, iz ktere se življenje dela. Koliko smo s tem na zgubi, da dalje ležimo kot je treba, in ne pomislimo, da lesica, če spi, kakoši ne vjame. Ako je čas najdražja reč od vseh reči, je potraten čas največja potrata. Lenoba tako počasi leze, da jo revščina pred, ko si misli, dojde. Hiti z delom in ne čakaj, da bi te delo gonilo. Zgodaj v postljo in sopet zgodaj na noge, stori človeka zdravega, bogatega in modrega.

Kaj pomaga se boljših časov veseliti in se boljših nadjati! Le mi se preobrnimo, pa se bojo tudi časi obrnili. Delavnost ne potrebuje nekakošnih vošil; kdor si z vošili pomagati hoče, je v nevarnosti, lakote umreti. Ni zaslužka brez truda; če nimam polja, si pomagam z rokami, temveč pa moram delati, če polja imam, ker je zlo z davki obloženo. Kdor ima kakoršno

si bodi rokodelstvo, ta ima kapital; kdor ima kako službo, ta ima opravilo, ki mu dobiček in čast donša. Pregovor pravi: Pridnemu možu lakota le v hišo gleda, v njo si pa ne upa. Ravno tako malo pride davkar ali berič čez njegov prag: zakaj delavnost poplača dolge, nečimernost jih pa množi. Ne žaluj, da nisi zaklada (šaca) najdel ali pa kakošnega bogatega žlahtnika pode-doval; premisli le prelepi govor: Delavnost je sreče mati; pridnemu dá Bog vse.

Delaj danes, ker ne veš, kaj te drugi dan od dela zadržuje. Zato tudi pregovor pravi: En danes je bolje, kot dva „jutri“, ne odlašaj ničesar za jutri, kar danes storiti moreš. (Dal. prih.)

Národne stvari.

Slovensko primorje.

— M. *) — Bral sem une dni v časnikih slovenskemu narodu žalostno novico, da so primorske gospé hčeri Viktorija Emanuela, nevesti portugalskega kralja, darovale spomenik z narisi pokrajin slovenskega primorja. Nasproti pa sem bral tudi novico važno in veselo, da so zbori slovenskih dežel dobili oktoberski diplom in februarški patent v slovenskem jeziku s cesarjevim lastnoročnim slovenskim podpisom.

* Kakor noč od dneva se razločujete te novici; vendar nobena ni brez vzroka in brez važnega pomena za prihodnost. In ravno zdaj, ko presvitli cesar javno zopet pokaže svojo pravičnost in ljubezen proti naši deželi, predrznejo se nekteri prebivavci teh okrajin, ozirati se unkraj jadranskega morja na novo vstvarjeno kraljestvo.

Kaj porečemo k temu mi Slovenci prave verne udanosti?

Da je presvitli cesar pismo, na katero se opira naša ustava, podpisal v našem maternem jeziku, mora nas Slovence navdati s presrčnim veseljem ne samo zavoljo tega, ker je nov dokaz resnične in trdne cesarjeve volje, natanko izpeljavati podeljene pravice, temuč bolj še zavoljo tega, ker je Njih Vel. Franc Jožef prvi vladar slovenske zemlje, ki je svoje svitlo ime zapisal v slovenskem jeziku. Naj tega ne prezrejo tolikovrstni nasprotniki našega naroda!

Če je tedaj slovenska národnost pred cesarjem vredna spoznana pravičnega ozira, koliko časa moramo še čakati, da jo tudi tisti spoznajo in se ogledajo, ki pri nas še vedno tajijo in zaničujejo vso národnost in s svojim djanjem še nočejo kazati, da je Avstrija srečo in prihodnost svojih narodov na steber pravice postavila? Koliko pritožb imamo še o tej reči? Toda moj namen ni, ponavljati jih ali množiti; ampak samo v enem obziru pokazati, koliko škode je národno uredovanje pretečeni dôbi prizadjalo ne samo mali Slovenii, ampak sploh veliki Avstrii.

Na to me je napeljal ravno omenjeni dar primorskih gospá. Iztočno primorje jadransko je od nekdanj bilo slovensko od južnih dalmatinskih mej dalje ko do zaliva tržaškega, in že od nekdanj so bili Slovani tega primorja vsem drugim narodom kos na morji. Tudi ne poznamo kakega večega preseljevanja Lahov v te kraje, vendar izrastla je tukaj mogočna laška stranka, ki ni samo močna, ampak začela je tudi že dokaj sitnosti delati. Ker se pa ni po naravni národni poti rodila in množila, kaj ji je dalo potuho do sedanje nevarne moči? Zakaj je prevladal v teh slovanskih zemljah ptuji laški jezik? Dokler se je vladala Dalmacija in velik kos

Istre v laškem jeziku pod nekdanjo beneško ljudovlado, godilo se je to po pravilih tadanjih časov. Laški premagavec je pridobil deželo, da bi iz nje vlekkel težke davke, les za svoje barke, in čvrste pa pokorne mornarje; deželi pa je vzel lastne postave in domači národni jezik. Odkar so pa te dežele Avstrii pripadle, ona ne bi smela kot veliko bolj pravična in v vsem drugačna vlada, stopiti v benečanske stopinje, ampak odpraviti iz tamošnjih uradnih pisarnic laški jezik, ki je bil vsiljen, in ni pridobil nikake pravice. Pa kakor imamo drugod na Slovenskem brez pravega vzroka že tako dolgo nemški jezik v uradnih, ostal je tam in obveljal do danes ravno tako laški, skoraj da samo za to, da vradnikom, ktere je vlada z deželo vred prevzela, ni bilo treba glav si beliti z učenjem deželnega jezika. Nihče pa ni mislil na prave potrebe, na nevarnost in hude nasledke tega ravnanja.

Vedno znano je bilo vladi, kako se je po vsi laški deželi razširjala in kolikor mogoče tudi očitno odkrivala želja, zediniti se v eno národno državo, in Avstrija je morala precej let v laških deželah močno in drago posadko držati, da je zatiščevala te želje, kterih, kakor uči žalostna skušnja zadnjih let, vendar popolnoma ni mogla ukrotiti. Kar pa je vlada zastonj in s tolikim trdom tlačila na Laškem, podpirala je na nelaški zemlji v Dalmaciji, Istri, Trstu in Gorici, in tako je postala sama kriva, da je po malem rastla in nazadnje glavo pokonci vzdignila tista nenaravna laška stranka, ki steguje svoje roke na uno stran morja, in trobi v laške časnike, da slovensko Primorje do planin je zemlja starolaška, da ne sme ostati več avstrijska, temuč prilepiti se mlademu laškemu kraljestvu.

Tako se godí z nami Slovenci: od ene strani čujemo, da je kos slovenske zemlje laški, od druge pa zopet, da je staronemška; nam po tem takem ostane samo mejna črta med laško in nemško zemljo. Naj še ne govorim o nevarnosti nemške stranke, ker o nji bom lože govoril, če bom dolgo živel; ampak za krotenje laške stranke, kakor se že zdaj kaže, ni zadosti samih postav, ampak tudi krepke roke. Kdo je tega kriv, je lahko uganiti; kakor je tudi res, da bi manj škode bilo za Avstrijo in manj krivice za Slovence, ako bi v primorskih uradnih vladal bil nemški jezik, ker zabranil bi se bil začetek laške stranke, Slovencom pa bi se národnost manj podkopavala z nemškim, kakor z laškim, našim ustam in ušesom bolj priložnim jezikom. Ker je pa ta po laški birokraciji privlečena nevarnost še le v začetku, se dá še popolnoma in kmali odpraviti, ako jo le vlada spozná in odpraviti želi. Lahko in kmalo se na jadranskem primorji namesto nekkih odpadencov in izdajcov postavijo hrabri branitelji cesarstva in zvesti protivniki prenapetega laškega poželjenja. Ako se pa to hoče, na stran z laškim jezikom iz slovenske zemlje.

Kaj pa se bo vpeljalo na njegovo mesto, nemški ali mar slovenski? Jasna pravica tirja slovenski jezik. So pa tudi druge okoliščine, iz kterih naj se vpelje domači jezik v primorske uradnije; prvič je manji skok od laščine do slovenščine kakor do nemščine, ktera je pri morji veliko bolj neznana, kakor drugod na Slovenskem; potem bi se z vpeljavo našega jezika poskusilo, ako res slovenski jezik ni še dosti omikan za uradnijsko rabo, in tretjič ostaneta kakor do zdaj na Slovenskem dva uradna jezika. To je sicer brez prilike drugod v Avstrii, da se enemu narodu takraj griča, v drugem jeziku kakor unikraj griča pravda rešuje, pa bila je na Slovenskem taka navada že stotine let; dasiravno besed „divide et impera“ na nas „vedno sveste“ Slovence nikdar ni bilo treba obračati.

Svesti smo si, da vlada tega proti nam tudi ni v mislih imela; ampak le prenejala ni starih naprav;

*) Prosim za obljubljeni, ker je sila važno in potrebno narodu našem. Štenografične spise bomo radi poslali, le prosimo, da nas spomnite še ob pravem času, ako bi utegnili pozabiti.

Poduk za življenje, pot k premoženju.

Iz „zlatih bukev“ prestavil Juri Pajk.

(Dalje.)

Marsikdo pravi: To bi bilo pač žalostno, ko bi si celó nič počitka ne privoшил? — Na to ti, ljubi prijatelj, odgovorim tako-le: Rabi svoj čas dobro, ako si hočeš počitka pridobiti; ker pa veš, da minute varen nisi, ne zamudi ure. Počitek je čas, v katerem se marsikaj koristnega dovršiti dá. Počitek si priden človek pridobi, lenuh pa nikdar. Življenje s počitkom in življenje s postopanjem, je dvoje. Veliko jih je, ki bi radi brez dela živeli, pa pridejo sčasoma na kant. Nasprotni pa delo napravi veselje, premoženje in spoštovanje. Beži pred veseljem, in veselje bo za tabo hitelo. Pridna predica ima dvoje srajc; kar sem lastnik ovce in krave, mi vsakdo dobro jutro voši. V delavnosti moramo pa tudi stanovitni biti; gostači, ki se vseskozi selijo, drevesca, ki se vedno presajajo, ne rastejo nikoli tako veselo, kot če bi bile na enem mestu ostale. Trikrat seliti se, je toliko kot enkrat pogoreti. Hočeš svoje opravila dobro opravljene imeti, opravi jih sam; jih hočeš slabo oskrbljene imeti, daj jih družim opraviti.

Znano je, da okó gospodarjevo več opravi, kot obe roki. Če nimamo skrbi, nam več škoduje, kot če nimamo vednosti. Kdor na svoje ljudi ne pazi, možnjo odprto ali prazno nosi.

Preveč zaupanja na druge, je že marsikterega spravilo na beraško palico. V posvetnih rečeh pridemo z nezaupanjem dalje kakor z zaupanjem. Kdor se sam oskrbuje, je dobro oskrbljen. Hočeš dobrega služabnika imeti, služabnika, da ti bode vse opravila prav po volji oskrbel, oskrbi se sam.

Majhen pogrešek, večkrat veliko škode napravi. Zavoljo enega zgubljenega žeblja včasí kónj podkev zgubi; ko mu podkve zmanjka, se pokvari cel, s konjem pa jezdec. Vse to bi se ne bilo zgodilo, ko bi bil jezdec ob pravem času na podkve pazil.

Z delavnostjo in skrbjo pa se mora še zmernost družiti, ako hočeš, da pridnost dobiček donaša. Kdor ne zná ravno tako dobro hraniti kakor zaslužiti, ta se zná celo svoje življenje truditi, pa bo vendar kot revež umrl.

Mastna (tolsta) kuhinja napravi kumern testament. Kakor pridobljeno, tako zgubljeno; nektero premoženje se je že stopilo (prešlo), kar so žene pri kavi in čaji na šivanje in štrikanje, možje pa pri punču in kvartah na žago in kladvo pozabili. Hočeš k premoženju priti, moraš na varčnost ravno tako gledati kot na zaslužek. Amerika Španjcov z vsem pridobljenim zlatom ni obogatila, zakaj stroški so bili vedno večí kot dohodki.

Pregovor pravi dalje: Ena sama slaba navada stori več stroškov kot dva otroka. Varujte se tako imenovanih majhnih stroškov; — majhen potok naredi veliko vodo in povodinj; — dostikrat je majhna razpoka kriva, da se ladija utopi. Nasledek dobrih jedil je večkrat beraška palica. Norci držé odprte mize, pametni možjé pa jedó iz njih. (Dal. prih.)

Zgodovinske stvari.

Še druga beseda o gornjo-mokronoški kapelici.

Vpraša lahko mnogo ljudi, odgovarjati mora v zadnje vendar le eden; nekaj odgovora pa bo še zamogel dati. Prvič: Kapelica sv. Mihaela še zdaj stoji na gornjem Mokronogu zraven stare farne hiše, pa za četrto ure deleč od cerkve sv. Petra. Tista kapelica je bolj novega zidanja, in je zdaj že tudi opuščena; rabi

se namreč za vinski hram. Dokler je bila farna cerkev še pri sv. Petru, so farmani stali v stari farni hiši; ker je bila pa cerkev sv. Petra predeleč za vsakdanje sveto opravilo, zatoraj so imeli bližnjo kapelico sv. Mihaela v rabo. Tedaj to nič ne zadeva že dostikrat omenjene stare opuščene kapelice, ki je tik cerkve sv. Petra. Kapelica Matere Božje pa, ki jo Valvazor tudi še zna na Trebelnem, je v sedanjo farno cerkev prezidana, ki je zdaj posvečena sv. Križu. — Drugič. Tisti Sončar, o katerem ljudje govorijo, ni drugi kakor Volbenk Jakob Sonce, ali njegov prednik ali naslednik, ki je v Valvazorjevih dneh (glej III. zvez. str. 425 Valvaz. bukev) imel gornjo-mokronoško grajščino v lasti. Še zdaj se Sončni marot imenuje kmetija, ki je kaciš 50 stopinj pod cerkvijo sv. Petra, in je bila pred malo leti odkupljena od gornjo-mokronoške, ali po sedanjem od otoške grajščine. — Tretjič. Kar se tiče stare kapelice poleg sv. Petra v gornjem Mokronogu, njena podoba nikakor ni bizantinska, kakor sem že uni pot dokazal: preproge na oboku so gotične šege, in po vsaki strani kažejo na novejši čas. To mojo razsodbo potrjujejo tudi drugi možje. Pred kratkem je bil pri meni ruski jezikoslovec g. Evgen Fortunatov; pokazal sem mu podobno imenovane kapelice; ali on je na prvo pričo izrekel: to ni bizantinsko. Sicer pa mora omenjena kapelica že dolgo zapuščena biti; deblo tistega bršlina, ki jo zdaj obrašča, je blizo čevlja debelo. — Če je komu mar za najstareje zidarije na Krajskem, naj pomni, da farna cerkev sv. Jurja v stari Loki je tudi iz tiste prestopne šege, ki druží romanske okrogline s špičastimi oboki, in močne čveterovoglate stebre z gotičnimi oblikami, tedaj iz 13. stoletja; in pri vsi tej starosti se malo o njej govori, marveč se toži, da je tako neokorna, neprijazna, in le gleda se, kako bi se hitreje podrla in z drugo namestila. Prav bi bilo, da bi stavbne šege spoznati se kaj bolj učili; vedili bi bolj prav kako zidanje soditi, ga bolj prav ceniti, pa tudi bolj prav popravljati. Hicinger.

Slovstvene stvari.

1. Težko sem pričakoval, kaj bo rekel Svetec o besedi lih, pa nisem nič pričakal. V pisavi se je nekoliko ogibajo in rabijo raje ravno; češ, da je una germanizem. Res pomeni lih v stari nemščini „Gestalt“, Beschaffenheit, in odtod gelich, dieselbe Gestalt, solich = so beschaffen, welich = wie beschaffen (Heyse I. 567).

Toda jez menim, da je lih ena tistih besed, ki sta jih imela v starodavnih časih oba naroda vkupaj, le pozneje so dobile pri vsakterem razne pomene, in zato ne smemo misliti, da so germanizmi, tako so naše, kakor unih. In ljudstvo jo rabi to besedo v raznih pomenih:

- a) temporalno, da naznani enočasnost dveh djanj, postavim: lih pristopili so, ko sem prišel v cerkev. Lih dvanajst je bila, ko sem v Kamnik prišel;
- b) concessio (obwohl, während), na primer: Če lih sam strada, pa mu vendar daje. Zmeraj govori, desilih nič ne vé;
- c) kaže, da se dve lastnosti čisto ujemate, postavim: Lih taki klobuk sem kupil, kakor ga imaš ti;
- d) včasí besedo bolj potrdi in omeji, ter ima zgolj adverbialni pomen, poš.: skoraj so ga ujeli, lih komaj jo je odnesel. Čakaj malo, lih zdaj bo kuhana večerja. Lih kar je bil tukaj. Lih zdaj bo prišel (alsogleich).

Tudi Vodnik jo je rabil, na primer: Deslih kmetiškega stanu, se je (Vega) vendar dobro obnašal.